

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPERIENCE

**ФОТОТИПНИТЕ ИЗДАНИЯ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ (2020–2023):
ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПЕРСПЕКТИВИ**

Красимира Александрова, Ваня Аврамова, Яница Радева
Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме: Статията прави обзор на издадените от Националната библиотека фототипни издания през изминалите няколко години, представя целите и излага перспективите пред бъдещата роля на фототипната книга в дигиталния свят.

Ключови думи: Национална библиотека; фототипно издание; факсимилна книга; дигитализация

*Когато техниките или формите претърпяват основни промени, такива като тази от свитък към кодекс или от ръкописна към печатна книга, или от отпечатване към VDU, сам по себе си текстът може да е същият, но неговото възприемане от читателите е твърде различно.
(Feder, 2001: 80)*

Този кратък цитат от проф. Джон Федър, университетски преподавател по библиотечни и информационни науки в университета на Ливърпул, поставен като начало на настоящото изложение, осветлява ясно задачите, които Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ си поставя относно фототипните (факсимилните)¹ издания, реализирани през периода 2020–2023 г. Ако направим кратка справка² и се върнем седем-осем години преди разглеждания период, ще забележим, че броят на цялата книжна продукция и на фототипните издания на Националната библиотека е нараснал. През годините, обект на представяне, издателството на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е осъществило отпечатването на десет фототипни (факсимилни) издания на хартиен носител³. Освен издания на хартия, специалистите от Националната библиотека са съставили и седем електронни фототипни издания на флашносител. За 2021 г. това бяха дигитализираното тефтерче на Георги

Стойков Раковски и флашпамет с тринадесет първи издания на книги от Стилиян Чилингиров с творби за деца, публикувани от 1901 г. до 1959 г. Настоящият текст ще се съсредоточи върху издания на хартия предвид заложената в епиграфа на статията идея за възприемането на текста.

Историята на фототипните издания в България съвпада със създаването на културните институции след Освобождението. По данни на Маньо Стоянов можем да посочим като пръв опит в тази посока факсимилното издаване на „Синодик царя Борила“ през 1896 г. (Stoyanov, 1972: 126) Следващите стъпки са свързани с дейността на Археографската комисия към Министерството на просветата, започнала работа през първите години на XX век с няколко издания под общото заглавие „Български старини“ (Stoyanov, 1972: 126), и с издаването на Рибния буквар на д-р Петър Берон през 1938 г. След Втората световна война Народната библиотека става главна институция, която поема грижата за опазването на книжовното наследство, и издаването на факсимилни издания става част от отговорностите ѝ. Липсата на възможност за други способи за размножаване и ползване на старите издания, каквито днес са ксерокопирането и дигитализацията, превръща фототипната книга в единствен аналог за опазването на ценните и редки издания от повреждане в резултат от многократното им използване. Чрез тиражирането става възможно ценното издание да напусне пределите на Библиотеката и неговото проучване да се осъществи на всяко място и по всяко време. Днес, в ерата на дигитализацията, фототипното издание променя своите функции. То, във връзка с цитираната в началото на статията мисъл, осигурява автентичност, но и чрез факта на лимитирания тираж и номерацията представлява интерес не само за изследователите, но и за библиофилите.

Някои от издадените фототипно книги на Националната библиотека са финансирани от Министерството на културата, друга част – от частни лица и организации, дарили средства за книгоиздаване. Трета част са издания по проекти, като Програмата „Помощ за книгата“ към Министерството на културата. „Празничният миней, издаден от Божидар Вукович Подгорчанин от 1538 г.“ е съвместно издание с Дружеството за история и култура „Матица черногорска“. Две от изданията на хартиен носител – „Празничен миней, издаден от Божидар Вукович Подгорчанин от 1538 г.“ и първото издание на „Под игото“ от Иван Вазов, не са предназначени за продажба.

Подборът за отпечатване на едно или друго фототипно издание от Националната библиотека е подчинен на целта на институцията, заложена в нейната Стратегия за развитие⁴, а именно опазването, съчетаващо знанието и възможността за достъп до книжовно-документалното и културно наследство. Част от фототипните издания са редки и ценни ръкописи, друга са издания по повод юбилеи на личности с важно културно-историческо значение. Така в началото през 2023 г. излезе от печат фототипно издание на „Стихотворения“ на Яворов от 1904 г. с предговор на Пенчо Славейков. Стихосбирката се издаде по повод 145-годишнината от

рождението на Пейо Яворов и 145-годишнината на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Класическото разбиране за факсимилната книга включва съобразяване на технологията, по която се изготвя съответното издание. Целта е „да бъде постигната максимална степен на подобие на оригинала първоизточник – размер, външен вид, хартия, подвързия, всички особености на текста и илюстрациите, следите от ползването и на времето“ (Balgarska kniga, 2004: 446). За осъществяването на тази цел стремежът е и към точност в грамажа и разцветката на хартията, на която е бил издаден оригиналът. Факт е, че малко от изданията, било поради икономически, било поради други причини, си поставят такава задача. Нашето разбиране е, че колкото по-близо до автентичния вид на оригинала се намира фототипното издание, толкова по-силно то улавя духа на авторовото време, в което книгата се е появила и битувала сред публиката. Такива са почти всички издания, които бяха отпечатани през последните години. Особено внимание беше отделено за отпечатването на Аджарското четириевангелие от 1652 г. То излезе като пълноцветно издание с лимитиран тираж от 200 номерирани екземпляра. Аджарското четириевангелие се съхранява в Библиотеката от края на 70-те или началото на 80-те години на ХХ век и е сред най-ценните документи на Националната библиотека. Изданието, както всички фототипни издания на Библиотеката от разглеждания период, включва обяснителен текст от специалист от институцията.

Предговорът, съпътстващ фототипните издания, е важна част от тяхното съвременно битие. Наличието на уводен паратекст е оценено от съставителите на фототипни издания още през втората половина на 60-те години на миналия век. Тези издания се реализират от издателство „Наука и изкуство“ („Летопис на Константин Манаси по Ватикански преписи“). През 60-те години Народната библиотека става институцията, която осъществява фототипно издаване на възрожденски вестници („Български орел“, „Дунавски лебед“, „Будилник“, „Дума на българските емигранти“ и др.). Тези издания са снабдени с богат справочен апарат – уводни бележки, показалци, речници, коментари. „Без тях изданието ще се превърне в една размножена снимка, която ще направи възможно използването на ръкописа и другаде освен на мястото, гдето се пази, но с нищо няма да улесни и подпомогне научното му изследване“ (Stoyanov, 1972: 129). Именно по тази причина предговорът е схващан като онзи механизъм, чрез който старото знание проговаря на съвременния читател. Затова необходимо условие за качество е богатството от поднесената информация в предговора, съпътстващ изданието. В него „трябва да се дадат колкото се може повече сведения за преиздаваната книга – нещо от творческия процес на написването ѝ, за нейното разпространение, приема ѝ от читателите, доколко и как е била използвана и пр.“ (Stoyanov, 1972: 130).

Именно на тези утвърдени принципи е композиран двуезичният следговор към Аджарското четириевангелие от проф. Елисавета Мусакова.

В него тя се спира обстойно на изработката на евангелието, хартията, подвързията на изданието и всички важни елементи по него. Задълбочен анализ е направен и на приписките по него, огледани са с вещо око и личностите на книжовниците.

Изданието бе реализирано по случай празника на Националната библиотека и на 10 декември 2022 г. беше представено пред библиотечната общност. На 31 януари 2023 г. в Централното фоайе на Библиотеката беше организирано ново представяне, за да се запознае широк кръг от читатели с ценното издание.

По повод 120-годишния юбилей на писателя Ангел Каралийчев беше отпечатано фототипното номерирано издание на първата му книга за деца – „Мечо“, с оригиналните рисунки от Илия Бешков. Специално за книгата беше написан и литературноисторически текст, който обглежда редактирането на разказите от писателя. „Мечо“ също беше представена – веднъж в сградата на Националната библиотека и втори път с цел словото да отиде при своя публика, тенденция, засилваща се днес, в ерата на електронно разпространение на информацията. Беше отчетена съвременната нагласа на читателите – тъй като информацията ги достига през техните мобилни устройства, и книгата трябва да функционира по подобен начин. Затова беше предприета PR стъпката сборникът на Каралийчев да бъде представен пред публика извън Националната библиотека. „Мечо“ взе участие в културната програма на Базара на книгата пред Националния дворец на културата. Там изданието беше представено не само пред детската аудитория, но и пред родители и възрастни роднини, които, припомняйки си своите първи срещи с творчеството на Ангел Каралийчев, проявиха интерес към изданието и беше осъществена своеобразна среща между поколенията.

Списанията на Петко Р. Славейков „Ружица“ и „Пчелица“ не са толкова добре проучвани от литературната история. Макар и изключително важни като начала, поставени от Славейков, те остават в сянката на другата му обширна обществена дейност. Тези списания не са и обект на издаване през 60-те и 70-те години на ХХ век. Фототипното издание „150 години „Ружица“ и „Пчелица“ е първата публикация на първото детско списание „Пчелица“ и първото женско списание „Ружица“ в книга. Събрани заедно, тези редки издания стават достъпни за проследяване и изучаване на историята на българската журналистика, педагогическите и просвещенските насоки на Българското възраждане и не на последно място – събрани по този начин в общо издание, „Ружица“ и „Пчелица“ хвърлят допълнителна светлина върху Славейковото наследство. Предговорът от гл. ас. д-р Бояна Минчева търси мястото на списанията в европейския контекст. Това е допълнителна и новаторска гледна точка към тези Славейкови издания, уплътняваща атмосферата, в която се заражда идеята за детско и женско списание.

Благодарение на получена субсидия от конкурса „Помощ за книгата“ към Министерството на културата, през 2023 г. Националната библиотека издаде фототипно три от учебните пособия на Йоаким Груев. Изданието „Йоаким Груев и неговият принос за изучаването на османотурски език и история през Възраждането“ е посветено на 200-годишнината от паметта на бележития възрожденец. То включва „Начална книга за османския език“, „Османска граматика“ и „История на османското царство“. Освен с обстоен предговор, изданието е снабдено с именен, географски и терминологичен показалец, изработени от д-р Невена Граматикова. С тях се хвърля повече светлина върху времето, в което авторът твори, изясняват се неясни за съвременния читател понятия на принципа на нагледното сравнение с обяснението им, дадено от Йоаким Груев.

Какви фототипни издания предстои да издаде Националната библиотека през 2023 г.? Като продължение на добрия прием от читателската аудитория на Аджарското четириевангелие, се работи по отпечатването на т.нар. Бусинско четириевангелие. То е напрестолно евангелие от третата четвърт на XVI век с богата украса в неовизантийски стил. Приписките по полетата и неизписаните страници са богат домашен извор за регионалната обща и културна история от XVIII век и първата половина на XIX век. Със своята разнообразна културно-икономическа информация и подготвения съпътстващ обяснителен текст, изданието би било полезен издателски факт както за специалистите, така и за всеки ценител.

През 2023 г. в националния културен календар е включена годишнина с важно историческо значение – 80 години от спасяването на българските евреи. По този повод Националната библиотека е заложила реализирането на библиофилско издание. Това е „Свитъкът на Естир“, текст, възпроизвеждащ старозаветната история за кралица Естир и спасението на еврейския народ от заговора на злия Аман. Свитъкът, подобно на друг, вече издаден документ от фондовете на Националната библиотека – „Абагар“ на Филип Станиславов от 1651 г., е изключително сложен за полиграфическа изработка. Тези свитъци се съхраняват в цилиндри от благороден метал с орнаменти и се четат в синагогата на празника Пурим. Те са богато украсени и са навити на дървена палка, която се нарича „дърво на живота“. Свитъкът, съхраняван в Националната библиотека, е от XVI век и представлява ценност за всяка колекция. Идеята на специалистите от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е да подготвят библиофилското издание на този ръкопис, като бъдат запазени всички параметри на оригинала. Размерите на свитъка са 322 x 5 cm.

През настоящата година предстои да бъде реализирано и друго фототипно издание – свързано с 200-годишнината на Константин Стоилов. То ще включва „Речи“ от д-р К. Стоилов и „Д-р Константин Стоилов“ от Ана Трънка-Чипева.

Издадените през разгледания период (2021–2023) фототипни издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ не са малко. Богатите ѝ фондове пазят още ръкописи, редки и ценни издания на български, черковнославянски, османотурски и други езици, които очакват да станат достояние на четящата общественост.

БЕЛЕЖКИ

¹ По-нататък в текста ще използваме определенията „факсимилно“ и „фототипно“ издание като синоними.

² **НБКМ.** Печатни издания. – В: *Официален сайт на НБКМ.* Достъпно на: <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%b8%d0%b7%d0%b4%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%bb%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be/%d0%bf%d0%b5%d1%87%d0%b0%d1%82%d0%bd%d0%b8-%d0%b8%d0%b7%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d1%8f/> [05.04.2023].

³ Това са „Стихотворения“ на Пейо Яворов от 1904 г., Аджарското четириевангелие от 1652 г., „Мечо“ на Ангел Каралийчев от 1925 г., „Христо П. Тъпчилещов – живот и неговата обществена дейност“ от 1935 г., 150 години „Ружица“ и „Пчелица“, „Из документалното наследство на Георги С. Раковски“, „Празничният миней, издаден от Божидар Вукович Подгорчанин от 1538 г.“, „Под игото“ на Иван Вазов от 1894 г., „Пътят към книгите. Увод в библиографията“ от Тодор Боров, „Йоаким Груев и неговият принос за изучаването на османотурски език и история през Възраждането“. Тук няма да бъде възможно да бъдат представени обстойно всички издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, но всички те заслужават своята читателска аудитория.

⁴ **Стратегия за развитие на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ 2022–2026.** (2023). Достъпно на: <https://www.nationallibrary.bg/www/wpcontent/uploads/2022/03/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%98%D0%AF-2022.pdf> [04.04.2023].

ЛИТЕРАТУРА

Гергова, Ани (2004). *Българска книга.* Енциклопедия. София: БАН, 2004, 506 с. ISBN 954-642-210-X.

Стоянов, Маньо (1972). Фототипно преиздаване на стари ръкописи, книги и периодични издания. – В: *Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“*, т. 12.

Федър, Джон (2001). Книгата в историята и историята на книгата. – В: *Историята на книгата. Книгата в историята.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 356 с. ISBN 954-07-1050-2.

REFERENCES

Gergova, Ani (2004). *Balgarska kniga.* Entsiklopedia. Sofia: BAN, 2004, 506 s. ISBN 954-642-210-X.

Stoyanov, Manyo (1972). Fototipno preizdavane na stari rakopisi, knigi i periodichni izdania. – V: *Izvestia na Narodnata biblioteka „Kiril i Metodiy“*, t. 12.

Fedar, Dzhon (2001). Knigata v istoriyata i istoriyata na knigata. – V: *Istoriyata na knigata. Knigata v istoriyata*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 356 s. ISBN 954-07-1050-2.

THE PHOTOTYPE EDITIONS OF THE NATIONAL LIBRARY “ST. ST. CYRIL AND METHODIUS” (2020–2023): GOALS, TASKS AND PERSPECTIVES

Abstract: *The article provides an overview of the phototype editions issued by the National Library over the past few years, presents the goals and sets out the prospects for the future role that the phototype book will have in the digital world.*

Keywords: *National Library; phototype edition; facsimile book; digitization*

Assoc. Prof. Krasimira Alexandrova, PhD

National Library of Bulgaria “St. st. Cyril and Methodius”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: k.aleksandrova@nationallibrary.bg

Vanya Avramova, PhD

National Library of Bulgaria “St. st. Cyril and Methodius”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: v.avramova@nationallibrary.bg

Yanitsa Radeva, PhD

National Library of Bulgaria “St. st. Cyril and Methodius”

1504 Sofia, Bulgaria

ORCID: 0009-0005-0502-0064

E-mail: y.radeva@nationallibrary.bg